

Samenvatting

In deze studie is voor de belangrijkste migratietypen (arbeid, gezin, studie en asiel) een overzicht gemaakt van de omvang, de verdeling over de herkomstlanden en de demografische samenstelling van de migratiestromen. Daarnaast is een apart hoofdstuk gewijd aan intra-EU migratie. Bij de beschrijving van de verschillende migratietypen is ook aandacht besteed aan ontwikkelingen in de loop van de tijd en de achtergronden hiervan, waarbij de nadruk ligt op de periode vanaf 2000. Dit heeft geresulteerd in vijf thematische hoofdstukken, die elk een bepaald migratietype behandelen. In deze samenvatting zijn de belangrijkste bevindingen per migratietype op een rij gezet. Hierbij wordt voornamelijk ingegaan op recente ontwikkelingen in de totale instroom en op de mogelijke toekomstige ontwikkelingen.

De belangrijkste bevindingen per migratietype

Arbeidsmigratie

In het jaar 2007 ging de Nederlandse arbeidsmarkt open voor personen uit de Midden- en Oost-Europese lidstaten die in 2004 lid van de EU werden. Door de grote toestroom van arbeidsmigranten uit Midden- en Oost-Europa werd vanaf dit jaar arbeidsmigratie weer het belangrijkste migratiemotief van niet-Nederlanders die naar Nederland migreren. De arbeidsimmigratie nam toe van ongeveer 16.000 in 2004 tot bijna 42.000 in 2008. Na een lichte daling in 2009, mogelijk het gevolg van de verslechterde economische situatie in Nederland, laat het aantal arbeidsmigranten in de laatste jaren weer een stijging zien. Arbeidsmigratie was voor het laatst in de eerste helft van de jaren zeventig het belangrijkste immigratiemotief, toen gastarbeiders uit mediterrane gebieden naar Nederland kwamen om vacatures aan de bodem van de arbeidsmarkt op te vullen. Behalve het verschil in herkomstlanden, is ook het gegeven dat tegenwoordig de arbeidsmigratie voor een groter deel uit hoger opgeleiden bestaat een verschil met de arbeidsmigratie in de eerste drie decennia na de Tweede Wereldoorlog.

Niet alleen in absolute aantallen neemt het aantal arbeidsmigranten toe, ook relatief gezien bestaat een steeds groter wordend aandeel van de (niet-Nederlandse) immigratie uit arbeidsmigranten. Sinds 2000 is dit aandeel vrijwel verdubbeld, van 21% in 2000 tot 40% in 2011.

Het aandeel Polen onder de arbeidsmigranten uit de nieuwe lidstaten zal in de komende jaren waarschijnlijk dalen en het aandeel Bulgaren, Roemenen en Hongaren zal toenemen. Op de lange termijn zal deze arbeidsmigratie vermoedelijk substantieel gaan dalen vanwege convergerende welvaartsniveaus en het feit dat de vergrijzing ook sterk zal gaan toeslaan in de landen ten oosten van het voormalige IJzeren Gordijn. De vraag is dan ook of Nederland zich tegen die tijd genoodzaakt zal zien om laagopgeleide en middelbaar opgeleide arbeidskrachten van buiten de EU toe te laten.

Om de immigratie van hoogopgeleiden te stimuleren werd in oktober 2004 de zogenoemde kennismigrantenregeling ingevoerd. De regeling moet het door een snelle, laagdrempelige en duidelijke procedure aantrekkelijker maken voor kennismigranten om zich in Nederland te vestigen. Vanaf de invoering van de kennismigrantenregeling tot en met 2009 zijn ruim 30.000 eerste verblijfsvergunningen verleend onder het verblijfsdoel 'kennismigrant'. De trend in het aantal kennismigranten is gelijk aan die van het totale aantal arbeidsmigranten: een jaarlijks stijgende lijn tot

en met 2008, een daling in 2009 gevolgd door een stijging in 2010 en 2011. De specifieke samenstelling van de groep kennismigranten naar nationaliteit, waarbij bijvoorbeeld het grote en stijgende aantal Indiase migranten opvalt, wijst erop dat met de kennismigrantenregeling een nieuwe doelgroep, die uit niet-westerse landen komt, wordt aangetrokken.

Gezinsmigratie

De totale jaarlijkse gezinsmigratie is tot en met 2003 redelijk constant gebleven (gemiddeld ongeveer 35.000 personen per jaar) om vervolgens in de jaren van 2004 tot en met 2006 een substantieel lager niveau aan te nemen (gemiddeld ongeveer 25.000 personen per jaar). Deze daling heeft naar alle waarschijnlijkheid te maken met de in november 2004 in werking getreden beleidsmaatregelen die tot doel hadden de gezinsmigratie te beperken. Vooral het aantal gezinsherenigers uit Turkije en Marokko, de twee landen waar de meeste gezinsmigranten in de periode vanaf 1995 vandaan kwamen, daalde na 2003 sterk. De gezinsmigratie van personen met geboorteland Polen, in de jaren vanaf 2006 het land waar de meeste gezinsmigranten vandaan kwamen, stijgt echter sterk vanaf 2003. De stijging van het aantal gezinsmigranten uit Oost-Europa, maar ook een toegenomen gezinsmigratie uit landen waar relatief veel asiel- en kennismigranten vandaan komen, zorgt ervoor dat het totale aantal gezinsmigranten dat naar Nederland komt weer substantieel toeneemt na 2007.

Het aantal migranten dat in het kader van gezinshereniging naar Nederland kwam, is in de jaren 2005 tot en met 2011 redelijk stabiel gebleven op een niveau van iets meer dan 10.000 per jaar. Het aantal gezinsvormers dat naar Nederland kwam is daarentegen in deze periode vrijwel gehalveerd tot 7.000 in 2011. De hierboven genoemde beleidsmaatregelen die per 1 november 2004 van kracht werden zijn hier naar alle waarschijnlijkheid debet aan.

Op de te verwachten ontwikkelingen in de gezinsmigratie naar Nederland zijn verschillende factoren van invloed. De belangrijkste zijn de toekomstige arbeids- en asielmigratie en het Nederlandse toelatingsbeleid. Uit de ontwikkelingen met de 'gastarbeiders' uit Turkije en Marokko sinds de jaren zeventig blijkt dat arbeidsmigratie kan leiden tot gezinsmigratie. Nog altijd komen uit deze twee landen veel gezinsmigranten. Zo kwamen er in 2011 ongeveer 4.000 gezinsmigranten uit Marokko of Turkije naar Nederland. Sinds er met de uitbereiding van de EU in 2004 en 2007 een nieuwe stroom arbeidsmigranten naar Nederland op gang is gekomen is het de vraag of het migratiegedrag van deze nieuwe arbeidsmigranten overeenkomsten gaat vertonen met de Turken en Marokkanen (die veelal in Nederland bleven waardoor een nieuwe stroom migranten naar Nederland kwam, de gezinsherenigers) of met de Spanjaarden en Italianen die in de jaren zestig en zeventig naar Nederland kwamen en voor het overgrote deel weer terugkeerden naar hun geboorteland. Vooralsnog lijkt het er op dat de geneigdheid van Oost-Europese arbeidsmigranten om terug te keren naar het land van herkomst (op termijn het alternatief¹ voor gezinsmigratie) groter is dan die van Turken en Marokkanen. Ook de ontwikkelingen op het gebied van asiel kunnen een grote invloed hebben op gezinsvorming en -hereniging. De Nederlandse regering houdt in de beleidsvorming dan ook rekening met deze categorie gezinsmigranten. De toekomstige omvang van deze categorie gezinsmigranten hangt uiteraard sterk samen met de asielinstroom. Het is echter lastig om de instroom van het aantal asielzoekers in de toekomst te voorspellen.

¹ Dit is uiteraard niet helemaal waar aangezien men ook een relatie kan aangaan met een ingezetene of vrijgezel kan blijven.

Toekomstige ontwikkelingen op het gebied van gezinsvorming en -hereniging hangen ook sterk samen met het Nederlandse gezinsmigratiebeleid. Eind 2009 kondigde het kabinet aanvullende maatregelen op het gebied van gezinsmigratie aan. Deze hadden betrekking op inburgering en integratie, bestrijding van fraude en misbruik, de Europaroute en de versterking van emancipatie. De mogelijkheden voor de Nederlandse overheid om de gezinsmigratie te beperken door de toelatingseisen aan te scherpen, lijken echter beperkt nu steeds meer regelgeving vanuit 'Brussel' op de nationale overheden neerdaalt.

Studiemigratie

Studiemigratie is in de afgelopen decennia fors gestegen: er studeren steeds meer studenten in het buitenland voor het hele curriculum of een deel daarvan. Internationale programma's zoals het Erasmus-programma hebben een belangrijke impuls gegeven aan de internationale mobiliteit van studenten in Europa.

Het internationale karakter van het Nederlandse hoger onderwijs blijkt vooral uit het stijgende aantal buitenlandse studenten dat naar Nederland komt voor het behalen van een diploma of voor een deel daarvan (Erasmus-programma). Het aantal buitenlandse studenten in het Nederlands hoger onderwijs is de afgelopen jaren toegenomen. In vergelijking met het aantal buitenlandse studenten in het Nederlands hoger onderwijs in studiejaar 2004/2005 (28.200) is dit aantal in studiejaar 2011/2012 verdubbeld tot 56.100. Het toenemende aanbod aan Engelstalige opleidingen speelt mogelijk een rol in deze internationalisering van het Nederlandse hoger onderwijs.

Nederland herbergt vooral diploma-mobiele studenten uit Duitsland (45%), maar verder ook uit China (8%) en België (4%). Daarnaast valt de sterke groei in het aantal studenten uit Bulgarije en Griekenland op. Meer in het algemeen geldt dat de diplomamigratie uit de nieuwe lidstaten van de EU in de afgelopen zes jaar sterker is gegroeid dan die uit de totale EU.

De diplomamobiliteit onder Nederlandse studenten stijgt sinds 2000/2001: steeds meer Nederlandse studenten kiezen ervoor om hun studie in het buitenland te gaan volgen. Landen binnen de EU (met name Verenigd Koninkrijk, België, Duitsland en Frankrijk) zijn goed voor bijna 80% van de totale diplomamobiliteit onder Nederlandse studenten. Verder is de VS een belangrijk bestemmingsland, sinds 2005/2006 gaan er zelfs meer studenten naar de VS dan naar Duitsland. Het aantal diplomamobiele Nederlandse studenten in het buitenland nam toe van ongeveer 11.800 in 2000/2001 tot bijna 20.000 in 2010/2011. Deze groei was iets sterker dan de groei in het aantal personen in het Nederlandse hoger onderwijs: per saldo steeg het percentage Nederlandse studenten dat een studie in het buitenland volgde van 2,4% naar 3,0%, nog altijd lager dan het Europees gemiddelde van 3,3%. Vanuit dit perspectief kan wel gezegd worden dat de Nederlands student in licht toenemende mate internationaal georiënteerd is.

De studiepuntenmobiliteit van Nederlandse studenten uit het wetenschappelijk onderwijs vertoont sinds 2004/2005 een dalend patroon: een steeds kleiner percentage geeft aan een stage of een deel van de studie in het buitenland te hebben gevolgd. In het hbo is dat percentage sinds 2004/2005 licht toegenomen. Het beeld wijkt hier dus af van dat bij de diplomamobiliteit.

In de vorige editie van de Migratiekaart werd de verwachting uitgesproken dat de studiemigratie uit de nieuwe EU-lidstaten Bulgarije en Roemenië verder zou gaan toenemen als het vrije verkeer van personen volledig geïmplementeerd zou zijn. De studiemigratie uit Bulgarije is inderdaad al flink toegenomen, voor Roemenië echter is een dergelijke ontwikkeling vooralsnog niet zichtbaar. Verwacht kan worden dat het toenemend aanbod van Engelstalige studies in Nederland een stimulans zal zijn

voor een verdere groei van studiemigratie van buitenlandse studenten naar Nederland. Tegelijkertijd zal het toenemende aanbod van Engelstalige studieprogramma's in het buitenland het naar verwachting interessanter maken voor Nederlandse studenten om in het buitenland te gaan studeren. Wellicht dat nieuwe initiatieven van de EU om de mobiliteit van studenten te bevorderen dit proces verder zal versterken. Een uitdaging voor Nederland is het behouden van buitenlandse studiemigranten voor de Nederlandse arbeidsmarkt.

Asielmigratie

Asielzoekers verlaten hun land van herkomst primair vanwege gewapende conflicten en systematische schendingen van mensenrechten. Armoede en natuurrampen kunnen echter eveneens een rol spelen. Terwijl een groot deel van de wereldwijde vluchtelingenpopulatie zijn toevlucht zoekt in buurlanden of in eigen land blijft, reist een klein deel door naar Europa,² Noord-Amerika of Oceanië om asiel aan te vragen. Het aantal asielaanvragen in Nederland wordt bepaald door de totale asielinstroom in Europa en de verdeling daarvan over de verschillende Europese landen. Het aantal eerste asielverzoeken in Nederland is in eerste jaren van het nieuwe millennium zeer sterk gedaald; van 39.000 in 2000 tot iets meer dan 6.000 in 2004. Sinds 2008 is het aantal eerste asielverzoeken redelijk stabiel op een niveau van 12.500 per jaar hoewel er een dalende trend zichtbaar is.

Het aantal asielverzoeken dat in de Europese Unie wordt ingediend laat de laatste jaren juist een stijgende trend zien, met name veroorzaakt door de nog steeds hoge aantallen asielzoekers uit Afghanistan en de toenemende onrust in Syrië. De omvang van de asielinstroom naar Nederland is moeilijk te voorspellen en afhankelijk van tal van factoren waar Nederland lang niet altijd invloed op heeft. In de begroting van Justitie voor het jaar 2014 wordt uitgegaan van 14.000 eerste en volgende asielverzoeken in 2014 en daaropvolgende jaren (TK 2013-2014, 33 750 VI nr. 2).

Intra-EU migratie

Met het openstellen van de arbeidsmarkt in 2007 voor personen uit de Midden- en Oost-Europese lidstaten die in 2004 lid werden van de EU, werd migratie binnen de EU (de intra-EU migratie) getalsmatig steeds meer van belang. In 2004 was 40% van de immigranten die naar Nederland kwamen afkomstig uit een ander EU-land. In 2012 is dit aandeel gestegen tot ruim 55%, ofwel bijna 90.000 personen. Het feit dat EU-onderdanen sinds mei 2006 niet langer hoefden te beschikken over een verblijfsvergunning als ze zich in een andere EU-lidstaat wilden vestigen, had tot gevolg dat steeds minder EU-burgers zich bij de IND meldden als ze naar Nederland kwamen: hun verblijfsrecht was immers verzekerd. De consequentie daarvan is dat van de overgrote meerderheid van de EU-onderdanen (en dus van een substantieel deel van het totale aantal niet-Nederlandse immigranten) geen migratiemotief bekend is. Dit is een belangrijke reden dat in dit hoofdstuk is gekeken naar de activiteiten die EU-onderdanen na hun komst in Nederland verrichten: wie zijn er na verloop van tijd gaan werken, wie hebben zich bij familie gevoegd of hebben een gezin gevormd, wie zijn aan een studie begonnen? Op deze manier kan ook van deze getalsmatig belangrijke migratiestroom informatie worden verkregen over de motieven waarom zij naar Nederland komen.

Naast een inkomende stroom EU-burgers richting Nederland is er ook een substantiële migratiestroom vanuit Nederland naar andere EU-landen. Ook deze stroom is in de loop der jaren getalsmatig steeds belangrijker geworden en nam toe van 40.000

² Europa heeft ook te maken met vluchtelingen uit het eigen continent (bijvoorbeeld uit het voormalige Joegoslavië).

in 2004 tot 60.000 in 2012. Bijna vier op de tien vertrekkers vestigden zich in de buurlanden België en Duitsland.